

Pessoapoemele Angelei Martin

Nu știu ce nume ar putea primi textele poetice scrise de Angela Martin în acest volum. Le-am spus la un moment-dat, în cursul „facerii” lor, *pessoapoeme*, pentru că „rațiunea” lor de a exista este îndelunga intimitate literară a autoarei cu Fernando Pessoa. Mai mult decât iubire, poezia cuprinsă în cartea de față este legătură tainică prin lectură între ceea ce este „mai profund” (*intimus*) în sine cu ceea ce este mai profund în Celălalt, astfel încât între sensurile lui „înăuntru” și „în afară” nu mai există distanță, ele se topesc în acest vibrant *Dragă Fernando Pessoa*. Cele o sută de pagini extrag din perisabila viață un timp de neuitat, cel în care adâncirea în sine duce către Celălalt și, invers, găsirea Celuilalt întoarce ființa mai profund în sine. Cele 61 de poeme celebrează acest timp și îl dăruiesc cititorului.

Angela Martin scrie astfel o carte împotriva „pierderii amintirii”, așa cum definește un antropolog francez uitarea. Această mare temă-angoasă a umanității devine balaurul învins prin cuvânt și vorbă bună: „Dragă Fernando Pessoa”... Transcriind „urmele” înregistrate de propria sensibilitate din lectura *Cărții neliniștirii*, rămase în memoria sentimentelor, Angela Martin desenează o hartă mnezică a timpului intim trăit cu Fernando Pessoa. Este modul prin care ni le „transmite”, dincolo de copertile cărții în care au fost publicate, făcându-le, în același timp, să rodească în propria ei creație. Separate în felul acesta, frazele persoane devin niște „table” pe

care autoarea le slujește revelându-ni-le în înțeleșurile poemelor sale. Extrase, frazele respective nu sunt doar transcrise, ci re-scrise, transformate în versuri și așezate la începutul fiecărui text. Din ele este apoi laminat un fir unic al țesăturii poetice. „Eu țieș un luminiș” este titlul unui poem în care este descris, în toată dăruirea lui, un gest adorator: „M-am decis să-țieș / sau - dacă vrei să-țieș scriu în felul meu - / un luminiș / cu margini franjurate, / decorat în mijloc cu un corb purpuriu, / două-trei ciocărlii mățăsoase și mute / și-un mic iaz pătrat, săgetat de lumină / pentru ca dimineața suflul tău catifelat / să-și învolbure verdeța sanguină / înainte ca lehamitea cotidiană / să-țieș dea târcoale precum umbra sperioasă / a unei ciute împușcate, / din a cărei inimă distantă / se-nfruptă pe tăcute și moartea, / renaște și viața pe saturate.” (24). Două mișcări opuse străbat această neobișnuită sacralizare, pe care Angela Martin o împlinește, fără abatere, până la ultima pagină a cărții. Una afirmă singularitatea persoană, cealaltă denunță nefirescul ei. Se poate excerpta un întreg ciclu al contrarietății, care scandează adorarea. Iată, în oglindă, motivul persoană: *Totul în mine are tendința să se transforme într-o goană după mereu altceva; o lipsă de răbdare a sufletului cu el însuși / parcă ar avea de-a face / cu un copil neastâmpărat, o neliniștire mereu în creștere / și mereu egală cu sine; și reacția de nedumerire moderată poetic: „Vorbești despre suflet ca și cum, unul fiind, / este în același timp și mamă și copil, / o vietate nesățioasă de viață, ca sintaxa de verb, / o parte din ea este de o tandrețe inimoasă și grijulie, / cealaltă gravitează în jurul ei precum în jurul propriei axe” (136). Alteori, debusolarea ia forma retragerii în fața diferenței ireconciliabile: „Sigur, eu nu sunt bine plasată / nici să te judec, nici să te aprob fără dreaptă judecată, / dar dacă m-ar întreba cineva, / bunăoară, cum ar fi să te dau la întors / pentru ca totuși să nu te contrazic / sau ce aș putea să fac / spre binele tău, mai precis, / i-aș*

spune deschis că aş vrea mai curând să te uit / decât să te înţeleg / atât de încâlcită şi de singulară / îţi este metafizica" (26). Cea mai profundă cunoaştere şi intimitate cu „Fernando” decurge, paradoxal, din proiecţii ale unei identităţi inconsistente, impredictibile, exprimate metaforic („umbre heteronimice”) sau dialogic (în formula de adresare „invizibilul meu prieten dintr-un alt univers”). Un „tu” multiform, „teatralizat” în spaţii care se adună sau se dispersează în „numeroase, suprapuse, insondabile irealităţi”, un „tu” care, producând emoţie maximă prin negări de conţinut şi de morală (insubstanţialitatea şi inacceptabilul), nu poate fi ajuns: „Zadarnic vreau să cred că mă aflu lângă tine / şi lângă tine altul care în fond eşti tu”. Intensitatea lirică a poemului atinge cote tulburătoare în formula oximoronică „aroganţă a suferinţei” şi în efectul ei repudiator: „mă alungă / cum îi alungă de la sine norocul pe cei săraci” (139).

Iubirea imposibilă, dar mereu fidelă, al cărei mecanism este descompus în diferite registre ale contradicţiunii, acompaniază constant experienţa diferenţei, ca în poemul „Vai mie”. Iniţierea în dezamăgire este rezumată în succesiuni variative ale lui „a fi”: „chiar dacă a fost ce va fi fost e ca şi cum n-ar fi fost nimic”. Şi totuşi iubirea există şi rezistă prin intensitatea ei unilaterală şi se desăvârşeşte după secătuirea care urmează abandonului: „Eşti ca un cerb care ia în coarne pădurea: în craterul rămas ca un pântec deschis / sufletul meu / se răsfaţă plângând / în braţele huietului, / iscat în subita singurătate / mai goală decât o mănăstire / părăsită de ultimele maici”, sublimând dezamăgirea din „Bănuind că n-ai să te întorci, / după mine” (27).

Dar mai viguros decât lirismul diferenţei este (auto)biograficul poematic pe care îl activează îndelungata iniţiere în universul persoan. Dacă „Tu, cel din cărţile tale, eşti rareori povestibil”, subiectivitatea care se înscenează ca „eu” în textele Angelei Martin se expune

narativo-metaforic în poeme ample ale copilăriei, proiectate mitic într-un topos autohton, Aradul natal. După ce eul în postură lirică, ca orice opozant, se afirmă în latura lui singulară și implicit contestatară, cu atât mai mult cu cât din această postură nu se vrea niciodată învingător, se întoarce către sine, într-o combinație infailibilă: motivul persoan versificat – motivul biografic înlănțuit ca poezie. În poemul „Să mă afund ușor în îndormire”, motivul persoan a dormi-a gândi (*Dorm tot ceea ce gândesc, / sunt culcat continuând să merg, / sufăr fără să simt nimic*) este reinventat într-o formulare românească a stării de grație: „Dar mie în loc să dorm îmi place mai curând / să mă afund ușor în îndormire / căci atunci gândul meu mă cutreieră / într-o abia percepută plutire în imponderabilitate” (91). Figura acestei stări de grație, pusă în ramă autobiografică, este „tărâmul celălalt” din curtea bunicii, schițat vizual și auditiv prin trupul încovrigat al pisicii, prin caisa cu „parfum fumegos”, prin măcăițutul „catifelat”, tot atâtea semne care precedau apariția eternă a „protagonistei absolute” a acestei „îndormiri”.

Rememorarea orașului natal susține firul biografic în două dimensiuni adeseori coincidente: cotidiană și ritualică. Varianta deplin ilustrativă este un poem pe care l-aș numi al „bisericii”, care pornește de la o realitate culturală înscrisă în dimensiunea de fiecare zi a spațiului – pluralitatea confesională a orașului – pentru a ajunge la o transformare inițiativă. Este, de fapt, un ritual total, trăit și relatat inocent de copila de altă dată, care, în spațiul familiar al orașului, cu edificii religioase diferite confesional, parcurge treptele inițierii în credință după un scenariu propriu, sub semnul libertății: „Preferata mea era însă, biserica minoriților / sau Catedrala romano-catolică Sfântul Anton de Padova”. Rememorarea se transformă în ritual prin precizia trașeului și mișcarea gestuală, care dilată timpul și acumulează intensitatea afectivă a primelor trăiri. Trecerea la

credință este trăită ca o trecere fizică din drumul spre școală în spațiul bisericii și este rezultatul unei alegeri, după criterii care țin de impresionabilitatea ființei neprihănite: „Îmi făcusem un învăț / ca, trecând de ușa batantă din lemn și sticlă sablată, / să mă opresc aproape mașinal în dreapta / în fața agheasmatarului cu picior zvelt / și cupă largă din piatră: / îmi vâram degetele în apa sfințită / și îmi făceam cruce cu ele întinse, / ca o bună catolică, / atingându-mă cu vârful lor / întâi pe fruntea plecată, / apoi pe piept, pe umărul stâng și pe umărul drept, / de parcă prin această adaptare a mea / la un gest ritual împrumutat, / voiam să-l mulțumesc din toată inima pe Dumnezeu / fiind pătrunsă de convingerea / că el îmi va înțelege semnul crucii, oricât de stângaci, / și indiferent în ce direcție l-aș face, / iar rugăciunea mea, în orice limbă ar fi să o rostesc” (155). Este, de fapt, o autoinițiere care decurge după toate regulile sociale ale ritualului, executat intuitiv și pur, sub înrăurirea frumosului care îmbracă sacrul. Schimbarea de stare a copilei de altădată este transpusă în supradimensionarea percepției sonore, tăcerea din biserică goală a rugăciunii ei cotidiene transformându-se în imn religios cântat la orgă. Tăcerea sonoră din final, prin potrivirea contrastelor la persoana întâi aduce poemul în culmi-nație sacramentală, a cărei intensitate permeabilizează emoțional cititorul: „Nu există ceva mai tulburător decât tăcerea într-o biserică goală: / parcă o auzeam primenind aerul / cu o asemenea armonie / încât însuși ecoul ei începea să cânte religios / la orga-i pneumatică” (156).

Plonjarea în narativ este marea aventură la care are acces eul liric devenind eu autobiografic sau, mai degrabă, pendulând, într-un balans hipnotic, aproape esoteric, între cele două borne. În acest punct cred că trebuie situată experiența intimității cu un spirit modern, cel al lui Fernando Pessoa, saturat de experiența timpului său și de acuta ei reverberație subiectivă. Aici se

dezleagă deplin tainicul și atât de familiarul „Dragă Fernando Pessoa”, care este – poți spune, doar după ce citești ultima filă – nu numai un „tu”, ci și un „eu”, acel „eu” care nu se opune, ci se regăsește în „tu”, în ciuda tuturor diferențelor. Aici se dezleagă experiența intimității în deplinătatea ei, ca spațiu între doi care iese la suprafață după ce se împlinește, care se trăiește „secret” și se „expune” fulgurant. Fosforescența poemelor autobiografice este principala resursă a hărții mnezice cu care este echipat acest volum. Sunt scoase din uitare, trepanate cu agrafele subțiri persoane, oasele memoriei pentru a aduce la lumină ființa diafană a copilăriei. O lume feerică, aproape fizică în consistența ei, se revarsă exuberant din crâmpiele de timp reînviatăe. *Sunt navigator, / plutind pe o mare necunoscută / din adâncul meu* spune Pessoa și răspunsul nu întârzie: „Și din al meu, Fernando!” (33); *„Pe treptele succesive ale viselor și oboseșilor mele, / coboară din irealitatea ta / și vino să înlocuiești lumea. / O, ce fericire, Fernando!”* (54). Resortul amintirii funcționează neostenit stimulat de tandemul tu-eu care nu tulbură, ci limpezește straturile cele mai adânci ale memoriei. Chemate la suprafață, entitățile spațiale ale copilăriei devin microuniversuri în care se recom-pune sensul existenței din perspectiva prezentului. Rând pe rând, prăvălia de textile, cinematograful, tribunalul cu arestul lui, promenada de pe malul Mureșului, Școala Medie 2, casa părintească devenită cofetărie, brutăria, ceasornicăria, cireșul copilăriei, ștrandul și cabina familiei, sifonăria, bisericile orașului, Palatul Cultural ne prind și ne învârt în caruselul tu-eu din pessoapomele Angelei Martin. Pus prin titlu în registrul călătoriei, poemul „De câte ori am debarcat” (44-51) este o autoidentificare securizantă printr-un adevărat ritual al femininului reconstituit din memoria fetei de altă dată „printre pânzeturi, mătăsuri și stofe / în prăvălia de textile, / la care mă duceam cu mama / să cumpărăm

metraje" (46). Punerea în scenă a comerțului cu textile are atributele unei adevărate coregrafii, desenate până în cele mai mici amănunte, cu personajele ei, dintre care se detașează, ca un magician, cel care deține deplin știința comerțului, „responsabilul de prăvălie”. Din baloții descrierii atâtor textile și texturi suntem trecuți în acțiunea expertă prin care el le însuflețește, relatată cu vibrante detalii senzoriale imprimare în memoria inocentă a copilei: „tăia stofa cârț-cârț / cu foarfeca lui înspăimântătoare” (49). Proporțiile scenei sunt însă aduse la funcția lor ilustrativă prin reducere la „cuponul imaginației”, cel care asigură debarcarea și reîmbarcarea interioară, fără greș, fără pierderi, chiar dacă ființei îi este tot mai greu să poarte comoara ei de senzații. „De câte ori am *debarcat* / tot de-atâtea ori m-am reîmbarcat în mine însămi / aievia sau pe cuponul ciclotimic al imaginației, / fiind, / în contrast cu aceste deloc întâmplătoare discontinuități, / neîntreputa mea continuatoare / oricât de vastă, de ascendentă, descendentă, / amăgitoare, dezamăgitoare / sau lipsită de țel ar fi fost pentru mine călătoria” (51).

Această neașteptată pivotare din planul rememorării precise, încadrate intersubiectiv în rame sociale, în planul subiectiv al unui timp trăit-închipuit revine în poemul „Ca o otravă servită de un sofisticat serviciu funerar” (97-100), pentru a pune în registru poetic problema filosofică a intermitenței conștiinței: „Memoria și adevărul nu se condiționează reciproc [...]. / La ce bun să le categorisim / în loc să le luăm drept ceea ce sunt - / să le locuim simultan / profitând de un simpot imaginar / asemănător cu cel real de diplopie / grație căruia imaginea ne apare dublă / fără a-și preciza trăsăturile specifice”. Găsind în Pessoa un maestru în „inginerii ale percepției și imaginației”, poeta, în postura eului din prezent care își amintește, transcrie aventura dureroasă a rupturii de propria copilărie, provocată

nu de dispariția spațiului acestei vârste, ci de transformarea lui: „să-ți povestesc despre camera copilăriei mele / pe care, când am fost anul trecut la Arad, / am găsit-o îngropată / într-un salon de cofetărie”. Sub șocul schimbării, se declanșează un act recuperator al trecutului care conjugă aparența unui gest banal și fiorul dezagregării lăuntrice: „Nu-ți mai spun că a trebuit să comand o felie de tort / ca să am de ce să mă așez la o masă / prefăcându-mă că mănânc / și încercând în schimb să-i reconstitui pe furiș vechea atmosferă”. Confruntarea cu această ruptură temporală ia chipul morții: „E limpede că cine mi-a vândut casa / pentru a face posibilă înhumarea ei în cofetărie / mi-a vândut la grămadă și copilăria, / n-au mai rămas din ea decât niște țândări”. O moarte trăită simultan ca supraviețuitor și ca defunct: „Acum era vară / în cofetărie nu era nimeni: eu în fața farfuriei / pe care stătea întinsă, / străjuită cu severitate de o linguriță, / felia de tort Doboș / ca o otravă servită de un sofisticat serviciu funerar, / și de jur împrejur, parcă țesută de mână, / o penumbră mătăsoasă rece, neobișnuit de deasă”. O neașteptată „inginerie a imaginației” re-conectează eul care își amintește de cel din trecut într-o tulburătoare întâlnire-înviere a celor dispăruți prin gestul cotidian al spălării vaselor adus în prezent: „Trebuia să fac un pas înapoi, să mă retrag / în copilăria vândută / pentru a mă întâlni cu ai mei / ascunși de bună seamă în spatele cofetăriei / – în fosta noastră bucătărie – / unde spălau, la o chiuvetă de marmură neagră / ceștile, paharele, farfuriile și lingurițele / viitorilor consumatori”. Recuperarea timpului este întregită perceptiv, prin respațializare: „Scena era atât de insuportabil de vie / încât m-am agățat cu privirea de grațiile / pe care trecutul s-a grăbit / să le aștearnă peste fereastra cofetăriei / ca să nu mai pot evada. / Clădirea de vizavi era însă la locul ei, calmă, / cufundată parcă într-o reverie solară”.

Citiți aceste poeme, o dată și, mai ales, de mai multe ori, ca apoi să puteți descoperi în lumea scufundată a propriei copilării locuri ale memoriei, luminoase și importante, atunci, ca și acum, ca să puteți descoperi cum „Ești pe dinlăuntru, ca pe dinafară, un *trompe l'oeil* fragil, visător” (127).

Rodica Zane

Chipul tău dezertor*

Visata-i vreodată, o tu, Diferito,
 cât de invizibili suntem noi, unul pentru celălalt?
 O, nu, Fernando, nici măcar o dată!
 Și-apoi, de ce să fi visat așa o evidență
 aproape mai insultătoare
 decât însăși impudica noastră cuvertură congenitală?
 Prin răritura ei celulară –
 în fond o vizetă multicoloră și moale
 despre care tu ai vrea să cred
 că este o slăbiciune letală –,
 îmi pare numai că zăresc în asfințit
 chipul tău dezertor
 care e când un biet zdrențăros deambulând
 cu aura-n desagă,
 târând pe nisip umbra numelui său decapitat,
 când un sâmbure hămesit,
 când un gând înfumurat
 și viermănos

* Citatele prezente în volumul de față sunt reproduse după Fernando Pessoa, *Cartea neliniștirii. Compusă de Bernardo Soares, ajutor de contabil în orașul Lisabona*, traducere din limba portugheză de Dinu Flămând, Editura Fundației Culturale Române, București, 2000. Ele sunt scrise cu litere italice iar cifrele care preced fiecare titlu indică volumul și pagina din care au fost extrase.

ivit din transparența crudă
a unui măr de sticlă
pe cât de inexistent
pe-atâta de gustos.

Schimb de dureri punctuale

Mă doare inima ca un corp străin.
Creierul meu amorțește în mine tot ceea ce simt.
Dar, Fernando, mare terorist este creierul tău
dacă-ți cenzurează până și durerea!
Drept e că nici eu nu sunt cea mai bună confidentă a ta
în materie de durere organică
și-am să-ți spun și de ce:
creierul meu nu e ca al tău, antialgic,
mă lasă cu toată plăcerea în durerea mea
știind mai cu seamă
cât de pervers este sindromul dureros difuz,
care, asemenea melancoliei,
mă ține fără preget în voluptatea răului de a fi.
Așadar, presupun că-mi explici ce te doare
și cum te doare
pentru ca după aceea
să facem schimb de dureri punctuale –
organice și metafizice –,
altminteri, cum și la ce bun să vrem a ne apropia?
Fapt e că ritmurile sindroamelor noastre dureroase,
cel puțin la nivelul corpului,
se contrapun,
chiar dacă suferința pare comună
prin însuși modul de a ne tângui.
Mușchii vocali sunt permanent în alertă,

tunicile mucoase reverberează lubric
toate senzațiile noastre până la dezgust
iar în amalgamul acesta încarcerat
mă obosesc la culme țipetele tale mentale
raidurile lor mă cutremură imagistic,
asemenea unor curenți turbionari
în câmpul magnetic care-am devenit.
Ai dreptate să vrei cu disperare să-ți strunești simțurile,
să-ți aduni mințile,
să-ți manipulezi tu însuși senzațiile
căci, deși nu vrei cu niciun chip *să fii*,
până la urmă tot *ești*
și va trebui să faci „soldul”
ca să-nțelegi de unde până unde *ești tu însuși*,
cu tot cu scăzământul țelurilor de care
presupun că știi prea bine că mă jefuiești.
Ei, și?
Am căzut de acord imediat că o călătorie viscerală
este totdeauna mai dramatică
decât una experimentală, de suprafață:
E mult mai brutal să acostezi direct
în inima mea
decât oriunde la vreun cheu imaginat, dar ospitalier
și mult mai terifiant
să te sufoci lent în fundătura pestilențială
a venelor mele
nefuncționale,
ca într-o cală ticsită de vechituri:
e ca și cum ar intra în tine la fiecare balans al corăbiei
catargul ei putred,
cine știe de când prăbușit înăuntru
iar tu ești prea istovit
ca să mai poți afla
dacă, în fine, ai murit ori deocamdată doar ai eșuat.